

Soós Viktor Attila előadása

Az előadásnak a témája, illetve annak az előttünk álló kutatásnak a témája, amelyet a Nemzeti Emlékezteti Bizottság az elkövetkezendő időszakban előtérbe helyez az 1945. és 56. közötti nagy ügyek, perek közül Grósz József és társai büntető ügye és ennek a perhez kapcsolódóan a többi per, ennek az ügynek a holdudvara. 1948. december 1-jén az Esztergomi Prímási Palota fényűzően berendezett lakosztályában két papi ruhás gonosztevő hajolt össze. Noha az ajtókat bőrpárna borította, hogy még a folyosóra se szűrődjék ki semmi hang, a két népellenes főpap suttogva beszélt, mintha a falaknak is fülei lettek volna. A titkolózásra a körültekintő óvatosságra azért volt szükség, mert Mindszenti József hagyakozott. A rangban utána következő, de hitványságban vele egyenrangú kalocsai érseknek, Grósz Józsefnek gyónta fülbe politikai végrendeletét. Miben állt és miért volt szükséges ez a politikai végrendelet? A nyílt népellenes uszítás és az egyházmegyéknek szétküldözött gyalázkodó főpásztori körlevelek után, mint kiderült Mindszenti József ebben az esztendőben megbízást adott egy hírhedt és körmönfont ellenforradalmárnak Dr. Bozsik Pál remetekertvárosi plébánosnak, hogy szervezzen összeesküvést népi demokráciánk ellen és egyben dolgozza ki az összeesküvés gyakorlati programját. Bozsik Pál a megbízatást elvállalta, a szervezkedés megindításáról és előrehaladásáról Mindszenti időről-időre értesítette is, Mindszenti azonban rosszat sejtett. Sejtette, hogy egyre erősödő népi államunk nem tűri más sokáig, hogy az ország első papi méltósága talárjával takaródzva uszítson ellene, s közeli letartóztatásával számolt. Ezért hívatta magához Grósz Józsefet és ezért kötötte lelkére, hogy letartóztatása esetén vegye át az általa irányított összeesküvés vezetését, mert benne látja méltó utódát és örökösét.

Ez az idézet 1951-ből származik, a kiadvány címe „Összeesküvés a nép ellen a Grósz per és annak tanulságai”. Az Országos Béketanács jelentette meg, mint mondtam 1951-ben ezt a kiadványt és ha már a délelőtti folyamán különböző perekről, a magyar közösségügyről is Szekér Nóra beszélt és egy kicsit próbálta az egyes ügyeket, pereket egymáshoz hasonlítani, akkor talán ezt a gondolatot tovább szöve nagyon is fontos és érdemes és ezért is döntöttünk úgy, hogy egy kicsit előtérbe helyezzük Grósz József és a hozzá kapcsolódó holdudvarba tartozó ügyeket, pereket, hiszen eddig a tudományos kutatás kifejezetten elsősorban a Mindszenti perrel, illetve magával Grósz József és társai perével foglalkozott és nagyon kiváló

forráskiadvány jelent meg mind a per előkészítéséről, mind pedig a perről Balogh Margit és Szabó Csaba kollégák szerkesztésében. Ugyanakkor, hogy milyen ügyek is tartoznak, tartoztak ehhez, illetve hogyan lehet az 1951. és 52-ben lezajlott ügyeket összerendezni, ez az előttünk lévő kutatásnak az egyik fő tárgya, illetve egy kicsit ehhez kapcsolódóan 1961-re is tekintünk, hiszen az 1951-es Grósz és társai, illetve a holdudvarhoz tartozó perek, illetve az 1961-es Fekete hollókhoz kötődő ügysorozat az nagyon sok mindenben párhuzamba állítható. Nagyon sok kutatás folyt már eddig is, akár az 1961-es Fekete hollók ügyre, hogyha gondolunk, Wirthné Diera Bernadett doktori disszertációjára utalok, vagy Cúthné Gyóni Eszter aki pedig kifejezetten az 1951-es Endrédy Vendel és a Ciszterci szerzetesekhez kötődő ügyeket kutatta, de igyekszünk a kutatásban egy kicsit tovább is menni, azokat a bírókat, ügyészeket, ülnököket, a vizsgálati eljárásban résztvevő személyeknek az életútját is feltárni, hiszen majd reményeim szerint az előadásban egy-két utalást teszek rá, hogy látni lehessen azt, hogy miért is érdemes ezeknek a személyeknek, akik ezekben az ügyekben eljárta, egy kicsit utána menni. Nem szeretnék egyháztörténeti előadást tartani, de egy-két fontos adat mindenképpen a Grósz ügy kapcsán elő kell, hogy kerüljön, hogy el tudjuk helyezni. 1951. május 18-án került sor Grósz József letartóztatására, visszautalnék ugye 1948. december 26-án került sor Mindszenti József letartóztatására, 49. februárjában ítélték őt és társait el, 1950. nyarán egy nagyon komoly eljárás zajlott le a Magyarországon élő és működő több, mint 11 ezer férfi és női szerzetessel szemben. Azon ment a huzavona, a pártállam és a püspöki kar között, hogy mi lesz ezeknek a szerzeteseknek a sorsa, illetve ezzel próbálták a Magyar Katolikus Egyház vezetését rábírní a pártállammal való megállapodás aláírására. 1950. augusztus 31-én ezt az egyezményt a két fél aláírta, majd pár napra rá úgy döntöttek, hogy ez a több, mint 11 ezer szerzetes nem működhet Magyarországon, megvonták a működési engedélyüket és innentől kezdve egy bő fél-háromnegyed év telik el, aminek következtében nagyon sok olyan ügy zajlik le Grósz József és társai ügyéhez kapcsolódóan, ahol volt, illetve hát akkor is szerzetesként élő, de a működési engedélyüket megvont szerzetesekkel szemben járnak el, de maga ez a Grósz ügy ez ennél sokkal szövevényesebb, hiszen ahogy igaz, hogy a pártállami koncepció alapján megfogalmazott kis bevezető is mutatja, ennél egy sokkal komolyabb és szövevényesebb ügyet kreáltak meg és igyekeztek ezt véghez vinni. Igazándiból a nép demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés volt a legfontosabb vádpont és ennek mentén jelen ismereteink szerint több, mint 20 olyan perről tudunk, amelyek összekapcsolhatók Grósz József és társai ügyével. Azért kell itt egy picit óvatosan fogalmazni

és arra is fog irányulni ez az előttünk lévő kutatás, hogy igyekezzünk a lehető legszélesebben, mint Budapest Főváros Levéltárának, mint pedig az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának fennmaradt kutatható iratanyagaiból rekonstruálni, hogy mik is azok az ügyek, amelyek a Grósz és társai büntetőügy holdudvarához tartoznak. Talán probléma felvetésként érdemes azon is elgondolkodni és ha a szakirodalmat nézzük, akkor nagyon sokszor a mellékperek kifejezést használjuk és kerülnek elő, de érdemes talán majd ezt is egy kicsit jobban kibontani, de előre vetíteném azt, hogy mellékperekről beszélünk-e vagy lehet ezen ügyeket, mivel ugyan összetartoznak és összekapcsolódnak, de akár önmagukban is megállják a helyüket és külön ügyekről, külön eljárásokról beszélni, tudva azt, hogy ezek összetartoznak és összeköttetésben vannak.

Ami jelen pillanatban a kiindulásnál némi nemű nehézséget okoz, hogy nincs olyan akár korábbi leírás, akár pedig olyan mindenre kiterjedő kutatás, talán a legjobb és legalaposabb, a már a konferencia elején említett 1989-90-es történész és jogász bizottság által elvégzett kutatás, amely kifejezettem az 1945 utáni koncepciók perekre, magára a pártállam működésére vonatkozott, de egy olyan szisztematikus kutatás, amikor ügyről-ügyre, perről-perre mennénk és néznénk végig, hogy mik is tartozhattak ehhez. Amit eddig a már említett két kollégánővel pereket és ügyeket átnéztünk abban mindenképpen közös elemként megfogható, hogy a vádiratokban, illetve az eljárás anyagaiban Grósz és bandájaként aposztrofálták ezt a szervezkedést és ezt az ügyet, tehát lehet valamifajta kapcsolódási pontot találni. A másik pedig reményeink vagy feltételezésünk szerint az ügyekben eljáró személyeknek az összetétele az, amely segíthet bennünket, hisz akár a bírók, akár az ügyész személye, akár az ülnököknek a személye lehet, hogy elvezet bennünket, hogyha hasonló ügyekben ugyanazok a személyek járnak el, hiszen a fő ügyben Grósz József és társaiban, illetve az ehhez kapcsolódó egy némely ügyekben például Olti Vilmos volt, mint a Budapesti Megyei Bíróság tanácsának elnöke az eljáró bíró és hát már ma említett Alapi Gyula ügyész látta el az ügyészi feladatokat és hát vannak olyan ügyek, amelyekben pedig éppen Jónás Béla volt a bíróság elnöke és olyan ülnökök szerepelnek az iratokban, akik több ügyben is előkerülnek, tehát ezek adnak a kutatásban némi fogódzó pontot. A másik pedig a pereket megelőző vizsgálati eljárásra vonatkozik, hiszen egy nagyon szövevényes és nagyon szerteágazó ügysorozatáról van szó, de mindenképpen az talán segíthet bennünket, hogy az államvédelmi hatóság mind az Endrédi Vendel zirci apát és Bozsik Pál, illetve Vezér Ferenc

Pálos szerzetes ügyében ezeket az operatív eljárást úgy kívánták lefolytatni, hogy egy operatív bizottságot állítottak fel, melynek vezetését Juhász László államvédelmi ezredesre bízta és ennek a bizottságnak olyan tagjai voltak, mint Szöllősi György államvédelmi alezredes, Vajda Tibor, illetve Rajnai Sándor és minden egyes a Grósz ügyben elítélt személy kihallgatásához, illetve az ő ügyéhez rendeltek egy államvédelmi tisztet, akik eljártak és vitték az ügyet, például a már említett mai nap Gerő Tamás éppen Endrédy Vendel ügyét fogta kézbe vagy gondolhatunk a Vezér Ferenc Pálos szerzetesre, akit ugye ebben az ügyben halálra ítélték és kivégeztek a nem annyira államvédelmi, hanem sokkal inkább más területről, de talán az államvédelmi múltjáról is ma már ismert Komlós János személyére bízta ezt az ügyet. Azért fontosak ezek az államvédelem által kézbe tartott eljárások, hiszen magát a koncepciót és magát az ügyet azt tulajdonképpen az államvédelem állította össze, ő volt az, aki egy-egy kihallgatott személyből tudott pillanatok alatt vádlottat majd pedig elítéltet is kreálni és faragni. Minden egyes ügyben, perben igyekszünk ezeket a személyeket is összegyűjteni, hiszen azt gondoljuk, hogy az államvédelem, illetve a bírósági szakban eljáró személyek közös munkájából lehet majd teljes képet kapni. Azért is kiemelendő és fontos ez az ügy, bár egészen pontos számokat nem tudok mondani, de egy hozzávetőlegesen érzékeltetni azt, hogy jelen ismereteink szerint a közel 21 néhány ügyben, jelen ismereteink szerint valahova 15 és 20 fő közé tehető azoknak a halálos ítéleteknek és végrehajtott kivégzéseknek a száma, amelyek ehhez a Grósz József és társai, illetve a hozzá kapcsolódó, a holdudvarba tartozó perekhez tartoznak, ebből különösen is ki kell emelni magát a Pálos rendet, hiszen több Pálos szerzetest, illetve a Pálosokhoz kapcsolódó személyt, világiakat is ítélték halálra és végeztek ki. Ugye az ő esetükben szovjet katonák meggyilkolása volt a vád és ez az, amit felrótta nekik és ebből kifolyólag több ügyet is végig vitt az államvédelem, illetve a bíróság. Természetesen a fővádlott Grósz József önmagában a főperben, illetve a hozzá kapcsolódó ügyekben a kalocsai érsekség, a püspöki, az érseki hivatal hozzá kapcsolódó személyek több ügyben is elítélésre kerültek, jó pár olyan szerzetesrend van, a már említett Pálosokon és Cisztereken kívül, Ferences, Jezsuita, illetve Mester Mária Margit UNUM Társasága, amelyek külön egy-egy ügyet, egy-egy pert kaptak, mint ahogy a szervezkedésnek a fő kérdésköre, területe, hogy hogyan tudják megdönteni az államhatalmat és ezzel kapcsolatosan milyen politikai közéleti szervezkedést állítottak föl és hoztak létre és az ideiglenes kormány Fridrik István és társai ügyében 16 személy ellen hoztak ítéletet. De maga az ügy a különböző történetek, perekhez az is mindenképpen hozzákapcsolódik, hogy vélelmezhetően vannak vagy lesznek olyan

ügyek, amelyben valaki vádlottként vagy tanúként kerül elő és nem 1951-ben, hanem esetleg 52-53-ban valamilyen más szempont szerint előjön, ilyen például Sági Elek Szombathelyi egyházmegyes pap, aki 1944-45-ben Kalocsán az érsekségen gazdasági feladatokat látott el és aztán később a Szombathelyi Egyházmegye papjaként különböző ügyekben lépnek fel vele szemben. Mivel magát Grósz József és társai, illetve egyéb nagyobb ügynek az ítéleteit ismerjük, ezért igyekszünk ebben a kutatásban az összes fellelhető és a Grósz ügyhöz kapcsolható pert feldolgozni, illetve ahogy utaltam rá 1961-ben a Fekete hollók a másik hasonló, amelynek a feldolgozottsága sokkal-sokkal jobban áll, hiszen ahogy már említettem Wirthné Diera Bernadett doktori kutatásai erre vonatkoztak, de itt is igyekszünk tovább menni, hiszen az ügyben eljáró belügyi tisztek tevékenységét, életútját is szeretnénk feldolgozni. Talán beszédes a két ügyben az a hasonlat, hogy mind 1951-ben, mind 1961-ben amikor a legnagyobb ügynevezett főperben megszületik az ítélet, akkor a pártállam fontosnak érzi azt, hogy rábírja a katolikus egyház vezetését a püspököket, hogy nyilatkozatban, körlevélben ítéljék el azokat, akiket elítéltek. Ezt mind 1951-ben, mind pedig 1961. februárjában meg kell, hogy tegye a püspöki kar. A másik, ami talán Grósz József életútjával vagy személyével mindenképpen fontos, ahogy az elején is utaltam rá talán sokkal inkább Mindszenti József személyére és perére és ügyére és az ő hitvalló életútjára fókuszált az elmúlt 30 évben a történettudomány, az egyháztörténettel foglalkozók. De hogyha megnézzük, hogy Grósz József 1956 után milyen szerepet töltött be és hogyan miként lehetett őt rábírni arra, hogy a katolikus békemozgalom vezetője, illetve a püspöki kar irányító legyen 1956 után, annak nyilván annak az 1951. és 56. közötti időszaknak a mélyén kell keresni az okokat, hogy min lehetett ő és a többi vádlott társa keresztül. Igyekszünk azoknak a személyeknek erkölcsi kárpótlást és tudományos elégtételt adni, akiket akár halálra, akár pedig legkisebb börtönbüntetésre ítélték, hiszen mindegy, hogy valaki egy évet kapott vagy esetlegesen 15 évet, ennek a több mint ezekben az ügyben elítélt 200 személynek és közel 15-20 fő közé tehető a halálos ítélet és kivégzetteknek a száma, mindenképpen ezzel a kutatással és feldolgozással igyekszünk majd meghajtani a fejünket.

Köszönöm a figyelmüket!